

## Nemzeti agrárium és ipar között. Darányi Ignác életútja\*

Életrajzot készíteni nem könnyű feladat. A dualista Magyarország vezető politikusairól meglehetősen kevés az életrajz, s annál is kevesebb azokról, akik az úgynevezett második vonalban szolgáltak. Fehér György ezt a hiátust igyekezett csökkenteni Darányi Ignácról szóló biográfiájával.

Fehér György tudományos pályájának kezdetén a mezőgazdaságügyi kísérletügyi állomások történetével<sup>1</sup> foglalkozott, amelynek során folyton-folyvást beleütközött Darányi Ignác nevébe, akinek személyéről nem készült átfogó, tudományos igényű feldolgozás.<sup>2</sup> Fehér a hosszú és szerteágazó életút feltárásának és feldolgozásának kutatási eredményeit folyamatosan, közel húsz éven keresztül publikálta, míg meg nem született a teljes Darányi-életutat bemutató biográfia.

Ennek nyomán feldolgozta Darányinak a földművelésügyi tárcánál végzett tevékenységét a Bánffy-kormány működése

\* FEHÉR György: *Darányi Ignác élete (1849–1927)*. Gondolat Kiadó–Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 2017. 600 p.

<sup>1</sup> Német mintára a dualizmus korai szakaszában Magyarországon is felállítottak állomásokat, amelyek kutatások, kísérletek útján a mezőgazdaság termelékenységét voltak hivatva fejleszteni, s az itt nyert eredményeket a gyakorlatban meghonosítani.

<sup>2</sup> A korábbi – 1945 előtti – biográfiák célja a politikus méltatása volt. A teljesség igénye nélkül: BERNÁT István: *Darányi Ignác. T. tag emlékezete*. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékezésdek. XXI. kötet 5. szám. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1931; FINÁLY István: *A magyar földért. Darányi Ignác élete és munkássága*. Pátria, Budapest, 1940.

alatt.<sup>3</sup> Később pedig közreadta a Darányi jelentősebb beszédeit, levelezéseit tartalmazó dokumentumgyűjteményt 1999-ben.<sup>4</sup> Ugyanebben az évben a Mezőgazdasági Múzeum adott otthont annak a konferenciának, amelynek középpontjában az akkor 150 éve született Darányi Ignác állt. Itt többek között Katus László, Pölöskei Ferenc, Szász Zoltán és Glatz Ferenc méltatták a hajdani szakpolitikust. Az elhangzott előadások nyomtatott formában is megjelentek.<sup>5</sup> Azt követően a szerző hosszabb tanulmányban foglalta össze Darányi birtokpolitikai elképzeléseit,<sup>6</sup> majd 2012-ben megjelentette Darányi 1849 és 1899 közötti életútját felvázoló biográfiáját.<sup>7</sup> A teljes életpályát bemutató kötet megjelenéséig egészen 2017-ig kellett várni.

A terjedelmes – kereken hatszáz oldalas – monográfia nyolc nagyobb egységre tagolódik. Az első fejezetben *A család és a felkészülés évei* címmel kapunk képet a Darányi családról, valamint a politikus neveltetéséről s ügyvédi praxisáról. *A képviselő* című másodikban betekintést nyerünk abba, Darányi hogyan kapcsolódott be a helyi, majd az országos politikába, s idővel arról, hogyan vált a megbízható és ügyes ügyvédből főállású politikussá, majd a Szabadelvű Párt alelnökévé. A szerző itt tehát felvázolja Darányi emelkedését, amelyet elsősorban lojalitásának köszönhetett, ami a dualizmus során többé-kevésbé megfelelt a hagyományos karrierútnak. Darányi meglehetősen hosszú időt, közel tizenkét évet töltött hivatalban mint földművelésügyi miniszter. Ennek megfelelően a kötet gerincét a harmadik és a negyedik (valamint a hatodik) fejezetek alkotják, amelyek Darányi tevékenységét tárgyalják a Bánffy-, majd a Széll-kormányokban. Az ötödik részben mint ellenzéki politikust mutatja be Darányit a szerző, ahol szól arról, hogyan

<sup>3</sup> FEHÉR György: Darányi Ignác, a Bánffy-kormány földművelésügyi minisztere. *Agrártörténeti Szemle*, 1997/1–2. 103–141.

<sup>4</sup> FEHÉR György (szerk.): *Darányi Ignác. Válogatott dokumentumok*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.

<sup>5</sup> FEHÉR György (szerk.): *Darányi Ignác-émlékkonferencia*. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 2000.

<sup>6</sup> FEHÉR György: Darányi Ignác birtokpolitikai elképzelései (1896–1909) *Agrártörténeti Szemle*, 2007/1–4. 115–142.

<sup>7</sup> FEHÉR György: *Darányi Ignác pályája (1849–1899)*. Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2012.

szakított a Szabadelvű Párttal, és hogyan vált a disszidensek vezetőjévé. Fehér kötetének ebben a szakaszában felvázolja Darányi meggyőződésének azon pontjait, amelyek nem voltak összeegyeztethetőek Tisza István politikájával, valamint merkantilista gazdaságpolitikai felfogásával. A szerző továbbá ezen egységben láttatja azt a folyamatot, hogy a disszidensek körében Darányi milyen módon tett szert vezető szerepre. A hatodik fejezet Darányi második Wekerle-kormányban játszott szerepével foglalkozik, többek között bemutatva törvényalkotói tevékenységének egyik legvitatottabb pontját, a „derestörvényt”, valamint a sikeres vám- és kereskedelmi szerződés megkötését, illetve az agrártárca költségvetésének növelését.

A szerző jó stílusban, olvasmányos, közérthető módon adta közre kötetét. A források kezeléséről és azok felhasználásáról elmondhatjuk, hogy Fehér alaposan feldolgozta a földművelésügyi miniszter hagyatékát, amelyet a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őriznek. A családi iratokból a szerző rekonstruálhatta Darányi – miniszteri működésén túl – ügyvédi praxist folytató időszakát is, amelyből pontosan körvonalázódik, hogy Darányi mennyire otthonosan mozgott az előkelő, főúri családok között. Ezen túl kutatásokat végzett az Országos Levéltár földművelésügyi és belügyminisztériumi anyagában is.

Darányinak fellelhetőek további iratai és levelei más közgyűjteményekben is, úgymint az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, Budapest Főváros Levéltárában, vagy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és Kézirattárában. A szerző munkája során hasznosította az itt található dokumentumok nagy részét. Fehér biográfiájában reflektált a képviselőházi irományokra és a naplókra is. Ugyanakkor ki kell emelnünk, hogy ezenfelül alaposan felhasználta a sajtó Darányiról közreadott cikkeit is. Az események tárgyalásakor a szerző igyekezett minél több színezetű és példányszámú, városi, illetve országos sajtóorgánumot is megszólaltatni. Így volt alkalma ütköztetni, illetve elemezni a földművelésügyi miniszterről a nyilvánosságban megjelenő véleményeket.

Mindazonáltal a külföldi levéltári források hiányoznak a munkából. A kötetben szerepelnek utalások Darányi külkap-

csolataira, amelyeket a nemzetközi agrármozgalommal, külföldi agráriusokkal (például Johann Ledebur-Wicheln osztrák földművelésügyi miniszterrel) tartott fenn, mely hivatkozások csak a magyar sajtó hasábjain megjelenő hírekre szorítkoznak. Hiányolom Darányi Ignác szerepének bemutatását a Monarchia agráriumát érintő kérdésekben, ugyanis az olvasó számára nem derül ki, milyen szerepe, egyáltalán ereje lehetett egy magyar földművelésügyi miniszternek egy birodalmi agrárkoncepció megvalósításában. Viszont Fehér érdeme, hogy remekül ábrázolja azon érdekeket, amelyeket Darányi képviselt az osztrákokkal szemben a vám- és kereskedelmi szerződésekkel kapcsolatos tárgyalássorozatok elemzésekor.

Fehér igyekszik a feldolgozás során a korszakkal foglalkozó szakmunkákat felhasználni, azok eredményeit beépíteni biográfiájába. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy egy bizonyos időszakról mintha nem követné nyomon a korszak politikusaival, illetve a kor eseményeivel, gazdaságával kapcsolatos szakmunkákat.

Darányi a közéletben számos pozíciót töltött be: ügyvéd, törvényhatósági tag, a budai II. kerület képviselője, a Szabadelvű Párt alelnöke, a budapesti református közösség gondnoka, a Magyar Gazdaszövetség elnöke, s életpályájának csúcspontján pedig földművelésügyi miniszter volt. Az olvasó részletes képet kap arról, milyen személyiség volt a miniszter. Fehér remekül megragadja az éles eszű, ámde visszahúzódó, a nagy társasági életet messze elkerülő, a családra figyelmet szentelő egyéniséget. Fehér utal Darányi családi kapcsolatainak megrajzolásakor egyfajta „pater familias”-i szerepére – noha Darányi nem kötött házasságot és gyermekei sem születtek –, ugyanis a miniszter nyomon követte családtagjainak életét, és bizonyos esetekben hasznos „atyai” tanácsokkal látta el a rokonságát.

Szólnom kell Darányi politikai, gazdasági meggyőződésének, illetve fejlődésének bemutatásáról is. A szerző számos dokumentummal alátámasztja, hogy Darányi ragaszkodott a kiegyezéshez, és egész képviselői, miniszteri működése alatt mindvégig ’67-es alapon állt. A mű egyik fontos mondanivalója, hogy Darányi működésének korai szakaszában meggyőződés-

sét a gazdasági liberalizmus jellemezte, vagyis azt a gondolatot képviselte, hogy az állam ne avatkozzon be a gazdaságba. Darányi felfogásában később változás állt be ebben a tekintetben, és – mint Fehér rávilágít – ezt követően támogatta az állami beavatkozást, amely a gyakorlatban is megvalósult. A szerző az állami beavatkozásra a filoxéravész utáni szőlő-újratelepítést, az állategészségügyi tárgyalásokat, végül, de nem utolsósorban a gazdálkodást segítő törvényeket hozza példaként.

A könyv egyik alapvetése és fontos célkitűzése, hogy bemutassa és végérvényesen kijelölje Darányi helyét az agrárius és merkantil vitában. Meggyőződésem, hogy ebben a kérdésben szakszerűen és tapintatosan foglalt állást a szerző. Darányi pontos jellemzésére Fehér új fogalmat alkot: nemzeti szabadelvű-agrárius ötvözet. Darányira nagy várakozással tekintettek az agráriusok, Fehér mégis hangot ad annak a csalódottságnak, amelyet miniszterségének kezdeti szakaszában az agráriusok, valamint érdekképviselőik (OMGE, Magyar Gazdaszövetség) éreztek vele szemben. Felvázolja a koalíciós kormány működése alatt ellene felmerülő vádakat. Elsősorban Áchim L. Andrással vagy Mezőfi Vilmosmal folytatott vitáját emelem ki, amelyek az arató- és munkássztrájkok és a szociális törvények körül kulminálódtak.

A szerző az agrárius és a merkantil oldal elvárásai mögé nézve rendkívül alaposan mutatja be Darányi koncepcióját, amelyet inkább az együttműködésre, s nem a konfrontációra alapozott. Munkájából képet kapunk egyrészt Darányi és Károlyi Sándor gróf polémiájáról, amely, érdekes módon, az állami beavatkozás mértékéről szolt a gazdaságban, másrészt kapcsolatuk szorosabbra válásáról, valamint szolt Darányi és Tisza István elképzeléseinek összeegyeztethetlenségéről.

Darányi beszédeit elemezve bemutatja azt is, hogyan törekedett a népszerűsége, a demagógiától sem riadva vissza. Darányi politikai nézetei (pontosabban ahhoz való ragaszkodása) kapcsán Fehér reflektál életének arra az epizódjára is, amikor sok más tekintélyes politikus társával együtt szakított Tisza Istvánnal, és kilépett a Szabadelvű Pártból, s a disszidensek elnöke lett. Sőt ezen a ponton Fehér Darányi személyes

ambícióját is felvázolja, ugyanis 1905 februárjában miniszterelnök-jelöltként is felmerült a neve.

Darányi miniszteri működésének talán két legvitatottabb eleme a mezőgazdasági munkások jogait szabályozó 1898. évi II. törvénycikk, valamint az úgynevezett cselédtörvény (1907. évi XLV. törvénycikk) volt. Fehér hosszan elemzi e törvényeket és azok államszocializmus alatt kialakult, ideológiailag elfogult értelmezését. Nem szakad el a valóságtól, és helyesen mutatja be elemzése során Darányi 1898. évi II. törvénycikkének előzményeit, előkészítését és megalkotását. Vagyis a szerző jelzi, hogy Darányi látta, értette, hogy mi a probléma, de nem lehetett a mágnás, földbirtokos réteggel – vagy saját magával – szembe, hiszen az akár a Szabadelvű Párt támogatásának a csökkenésével is járhatott volna. Fehér végül levonja a konklúziót: Darányi mégis a fennálló rend és a munkáltatók jogait igyekszik szavatolni törvényével. A sokat vitatott 1907. évi XLV. törvénycikk közel másfélmillió ember élet- és munkakörülményeire volt döntő hatással. Itt is tetten érhető Darányi szemléletmódjának változása, a magánszektorba való állami beavatkozás felvállalása. A miniszter jogalkotó tevékenységén keresztül, a változó körülmények hatására korlátozott technikákkal ugyan, de az állam mégis beavatkozott a munkavállaló és munkáltató közötti viszonyba. Továbbá képet kapunk Darányinak a hegyvidéki (rutén) és a székely akció kidolgozásában betöltött szerepéről. Vagyis Fehér szól a földművelésügyi miniszter szociális érzékenységéről, illetve arról, hogy a kormányzat milyen megoldást keresett a kivándorlási hullám csökkentésére az érintett területeken.

Fehér nem kerüli meg Darányinak az érdekvédelmi szervezetekhez, úgymint az OMGE-hez és a Magyar Gazdaszövetséghez való viszonyulásának vizsgálatát sem. Hiszen Károlyi Sándor kapcsán előbb az OMGE-hez, majd a Magyar Gazdaszövetséghez is érdekek fűzték, utóbbinak, Károlyi halálát követően, elnöke is lett. Fehér elemzéseiben, valamint összegzésében Darányi tevékenységének sikertelen oldalairól is szól: a birtokpolitikáról és a szociálpolitikáról. Egy példát kiemelve Darányi már pályája kezdetén sikra szállt a birtokviszony megváltoztatása érdeké-

ben, azonban ezen a téren erőfeszítései miniszteri hivatali ideje során is eredménytelenek maradtak.

Hangsúlyozza, hogy Darányi miniszteri koncepcióját komolyan vette, ugyanis irányítása alatt a minisztérium súlya növekedett a mindenkori kormányokban, és ez abban is jól mérhető, hogy a tárca költségvetése folyamatosan növekedett. Ezzel arányosan a minisztérium tisztikarának létszáma és szakértelme is egyre nőtt. Darányi munkatársainak megválasztásában is a professzionalizáció volt megfigyelhető, így ezáltal szakszerűen működő hivatalt épített ki. Darányi politikai tevékenységét tekintve Fehér összességében egy sikeres politikusi pályát vázol fel. Ez a könyv elismerésre méltó teljesítménye Fehér Györgynek, amely komplex módon mutatja be Darányi politikai és gazdasági koncepcióinak alakulását.

*Kárbin Ákos*